

MUKAYESELİ DEVLET İDARESİ ALANINDA ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA

Yazan : Manfred C. VERNON *

Çeviren : Mümtaz SOYSAL

Dünyamızın ufalıp küçüldüğünden bahsettiğimiz, yeni yeni devletlerin kurulduğu ve Türkiye, yahut birkaç yıl önce Fransa gibi memleketlerin yeni anayasa yazmak çabasına düştükleri bir çağda, yabancı devlet idarelerini incelemeye olan ihtiyaç âşikâr. Aslına bakılırsa, mukayeseli devlet idaresi incelemeleri belki de siyaset konusundaki ilk eserler kadar eski; *Politika* adlı eserinin gösterdiği gibi, Aristo da mukayeseyle ilgilenmekteydi. Sonra, «Ortaçağ yazarları da, tutumlarında daha az seçici olmakla birlikte, şartların elverdiği ölçüde ve mümkün olduğu kadar çok mukayeseden faydalanma yoluna gitmişlerdir; onyedinci yüzyılda ise, siyaset felsefesi eserlerinin hemen her sayfasında çeşitli devlet türlerinin mukayesesine rastlanırdı.»¹

«Mukayeseli devlet idaresi» terimini en geniş anlamıyla tanımlamak istersek, şöyle bir müphem formül ileri sürebiliriz : devlet idarelerinin mukayesesi, çeşitli devletlerin mümkünse bütün devlet cihazlarını bir tek eser veya derste gözden geçirme teşebbüsüdür. Bu teşebbüsle güttüğümüz amaç, mukayese edilebilecek benzerlikleri aramak veya, belli bir kurumun yahut devlet davranışındaki belli bir kalıbın tekliğini belirtmek şeklinde ortaya çıkıyor. Bu sebeplerden dolayı, mukayeseli devlet idaresi, çoğu zaman, «ayrı ayrı memleketler» hâlinde değil, «ayrı ayrı konular» hâlinde ele alınır. Profesör Herman Finer bunu şöyle tanımlıyor : «... her kurum topluluğu bütün memleketler için birlikte gözden geçirilir; yani, inceleme gerçekten mukayeselidir ve sağlam genellemelere temel teşkil eder.» Fakat, başkaları gibi, Finer da, bunun, memle-

---

(*) A. B. D.'ndeki Alabama Üniversitesi profesörlerinden olan Manfred C. Vernon, Mukayeseli Devlet İdaresi dersleri vermek ve seminerler tertiplemek üzere, 1960 - 1961 ders yılı için, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde konuk Fulbright profesörü olarak bulunmaktadır. - M. S.

(1) Gunnar Heckscher, *The Study of Comparative Government and Politics* (Mukayeseli Devlet İdaresi ve Mukayeseli Siyaset İncelemeleri); (New York : Macmillan, 1957), Sh. 13.

ketleri «bütün boyutlarıyla, kendi ölçülerine göre» incelemek bakımından bir kayıp sayılacağına farkındaydı, ama «devlet idaresinde insan tabiatının aynı kalan taraflarını daha açıkça ortaya çıkarmak» bakımından «elde edilen tahlil ve yakın mukayese kazancı» bu kaybı fazlasıyla telâfi etmekteydi.²

İlgiyle kaydedilmesi gereken nokta şu ki, Profesör Finer, bu satırları yazdıktan yıllarca sonra, tutumunu değiştirmiştir ve şimdi, *The Major Governments of Europe* (Bellibaşlı Avrupa Devletleri) adlı en son eserinde «memleketleri ayrı ayrı ele almak» yolunu seçmiştir. Yeni yayının önsözünde Profesör Finer'in belirttiğine göre, eski metodu «çabucak ana meselelere götürmek ve derin mukayeseye imkân vermek gibi bir üstünlük» taşımaktaydı ama, belirli mahzurları da yok değildi. Profesörün şimdi en çok üzerinde durduğu nokta, o eski metodunun «en yüksek siyasî bütünlük kavramı olan milleti parçalama şeklinde bir mahzur» taşımasıdır.

Şimdiki metod, bu kusuru düzeltmek, siyasî kurumların bir millî topluluğu, bir millî bütün, bir tutunuş hâlinde birbirlerine bağlandıklarını göstermek üzere düşünülmüştür. Kaldı ki, bütünlük teşkil eden sistemler, kendi özel şekillerine ve işleyiş tarzlarına, zaman ve yer bakımından yüzyıllarca sürmüş bir kültürel evrim sonunda, kişilikler sayesinde veya kazara erişmişlerdir ve bunların gelişmelerine zemin teşkil eden kültürler, kendi coğrafyalarının, tarihlerinin, antropolojilerinin vesairenin çeşitli unsur ve nüanslarını da kapsamaktadırlar. Milletleri sırayla ele alan metod, bu kuvvetlerin ortaya konmasına yardım etmekte ve bunların birbirlerine bağlı etkileri yoluyla öngörülerde bulunmayı mümkün kılmaktadır.»³

Mukayeseli devlet idaresi alanındaki en seçkin yazarlardan birinin akademik tutumundaki bu önemli değişiklik, akademik soruşturma ve araştırmanın mukayeseyle başlamaması yolunda, başka birçoklarının da katıldıkları bir kanaate varışı gösterir gibidir. Her memleketin önce kurumlarını ve meselelerini bilmelisiniz ki, ikinci safhaya, milletlerde or-

(2) Herman Finer, *The Theory and Practice of Modern Government* (Modern Devlet İdaresinin Nazariye ve Tatbikatı); (New York : Dial Press, 1934), Sf. XIV s.

(3) Herman Finer, *The Major Governments of Modern Europe* (Çağdaş Avrupa'nın Belli başlı Devletleri); (Evanston, Ill. : Row, Peterson and Co., 1960), Sf. VII s. Daha önce, Profesör Finer'in buna benzer bir eseri daha çıkmıştı : *Governments of Greater European Powers* (Büyük Avrupa Memleketlerinin Devlet İdareleri); (New York : Henry Holt and Co., 1956).

tak taraflar bulunup bulunmadığını araştırmaya geçebilirsiniz; tahlil ancak bundan sonra yapılabilir ve inandırıcı olur. Profesör Heckscher'in çok kuvvetle belirttiği gibi, «Aristo'nun (bile) *Politika* adlı eserine başlamadan önce, çeşitli devlet idareleri üzerinde bazı incelemeler yaptığı bilinmektedir.»⁴

Aslına bakılırsa, memleketleri sırayla ele alan tutuma göre yazılmış en modern eserleri okurken, en önemli fikirlerin, âşikâr bir şekilde, mukayeseye dayandığı farkediliyor. Bütün metinler, her memlekette aynı kurumları ve belli olayları araştırmaktadır. Anlatılanlar, daima devlet idaresinin yürütme, yasama ve yargılama uzuvları gibi tipik ve nisbeten kolay karşılaştırılabilir unsurlardır. Ayrıca, merkezî ve mahallî idareler, idare ve adalet prensipleri ve nihayet aynı derecede önemli olarak, kamu hürriyetleri üzerinde de uzunboylu bilgi verilmektedir. Bazı belirtici terimler, daima, biraz mukayeseli telmihlerle kullanılmaktadır. Meselâ, «parlâmanter hükûmet»ten bahsedilince, öğrencilerin çoğu, parlâmanter hükûmetin standard şekli olarak İngiliz sistemini düşünmektedirler. Fakat, bunun Fransa veya Hollanda gibi başka memleketlerde de taklit edildiğini ve değiştirilip onların kendi ihtiyaçlarına uydurulduğunu da biliyoruz.⁵

Yine de, aslında pekâlâ mukayeseye gelen bir kurumun tek kalan taraflarını ve farkını yahut, hiç olmazsa, mahallî değişiklikliğini ve gelişmesini araştırmak, bilginler için çok daha heyecan verici ve muhakkak çok daha kazançlı bir çalışma. Meselâ, Birleşik Devletler, bundan sonra da, hep «başkanlık sisteminde bir devlet» diye gösterilecek ve «yargısal denetleme» adıyla bilinen ve pek saygı gösterilen kurumun *asıl* memleketi sayılacaktır. O memlekette, anayasacılık bakımından, «kuvvetler ayrımı»na ve «fren ve denge sistemi»ne verilen önemin başka yerde eşî yokmuş gibi gelir insana. Ayrıca, Amerikalıların federalizm fikri de kendine özgü unsurlar taşır. Sonra, İngiliz devlet idaresinin kendine özgü türlü orijinal belirtilerine bakın. Parlâmentonun çalışmasını, Kabine ile Avam Kamarası arasındaki münasebeti ve «Kral (veya Kraliçe) Hazretlerinin Sâdık Muhalefeti»ni düşünün. Fakat, herşeyden önce, siyasî ölçülülük, sağduyu ve böyle tamamiyle İngilizlere özgü başka deyimlerin

(4) Heckscher, op. cit., sf. 13.

(5) Bu mesele ve yakın çağlarda geçirdiği değişiklikler konusunda ilgi çekici bazı fikirler için Peter Campbellin şu düşündürücü makalesine bakılabilir: «Avrupa'da Parlâmanter Hükûmetin Bazı Veçheleri», *Parliamentary Affairs*, cilt XII, sayı 3 ve 4 (1959 Yaz ve Sonbahar Sayıları), sf. 405 s.

çokluğu, bu başkalığın insanı iyice inandırıcı birer misâli olarak alınmalıdır. Bununla birlikte, şüphe yok ki, öğrencinin böyle bir başkalığı fark edebilmesi, kendisinin ortak ve kolaylıkla karşılaştırılabilen noktaları iyice bildiğine işaret sayılabilir.

Son zamanlarda, mukayese meselesi ve kullanılan usûller hep birer tartışma konusu hâline geldi. Uzmanlar, *neyin* mukayese edilmesi ve bunun *nasıl* ele alınması gerektiği meselesiyle yakından ilgilenir oldular. Bu konudaki ilk rapor bir araştırma topluluğunun toplantısı sonunda ortaya çıktı ve 1944'te yayınlandı.⁶ İkinci Dünya Harbinden sonra, özellikle UNESCO'nun önyak olmasıyla, Milletlerarası Siyaset Bilimi Derneği (IPSA) tarafından 1952'de bir toplantı tertiplendi ve mukayeseli devlet idaresi meselesi üzerinde de bir hayli duruldu. Varılan sonuçlardan Profesör William A. Robson'un *The University Teaching of Political Science* (Üniversitelerde Siyaset Bilimi Öğretimi) adlı raporu doğdu (UNESCO, 1954). Asıl konuya gösterilen ilgi yüzünden, IPSA, mukayeseli devlet idareci konusunda özel bir milletlerarası yuvarlak masa toplantısı tertipledi ve bu, 5-10 Nisan 1954 tarihinde Floransa'da yapıldı. Ondört muhtelif memleketten elli temsilci 27 çalışma dokümanı hazırlamıştı. Konferansın nihaî raporunu, Profesör Gunnar Heckscher yazdı.⁷

Birleşik Devletlerde de, siyaset bilimcilerinden küçük bir grup, Toplumsal Bilim Araştırma Kurulu'nun himayesiyle, Mukayeseli Siyaset Üzerine Araştırma Semineri adı altında bir toplantı yaptılar. Toplantı, 1952 yazında Northwestern Üniversitesinde oldu. Seminerin nihaî raporu *American Political Science Review* (Amerikan Siyaset Bilimi Dergisi)'nde çıktı.⁸ Bu grup, daha çok, mukayeseli devlet idaresindeki araştırma ve öğretimde metodbilimsel tutum ve yönelim üzerinde durdu.

(6) Teferruatlı bilgi için bakınız : Karl Loewenstein, «Mukayeseli Devlet İdaresi Üzerinde Araştırma Topluluğu Raporu», *The American Political Science Review*, cilt XXXVIII, (Haziran 1944), Sf. 540 - 548.

(7) Rapor, 1 sayılı dipnotunda bahsedilen *The Study of Comparative Government and Politics* adlı eserdir. Konferansta verilen tebliğler şu dergide çıkmıştır : *Studi Politici* (Floransa, Mart - Mayıs, 1954).

(8) Cilt XLVII, Sayı : 3 (Eylül 1953), Sf. 641 s. Northwestern toplantısından sonra, Princeton'da da mukayeseli siyasetin incelenmesi konusunda bir konferans toplandı. Bu toplantı, Mukayeseli Siyaset Üzerinde Toplumsal Bilim Araştırma Komitesi'nin kuruluşuna yolaçtı. Northwestern toplantısıyla birleşen, fakat biraz daha teferruatlı olan fikirler, katılanlardan Roy C. Macridis'in şu broşüründe bulunabilir : *The Study of Comparative Government* (Mukayeseli Devlet İdaresinin İncelenmesi); (Garden City, N.Y., 1955).

Katılanlar, eski tutumun pek teknik, çok fazla hukukî ve dolayısıyla fazla geleneksel olduğunu belirttiler. Gerçekten, o tutum, «(Batılı sistemler üzerinde çok durduğu için) sadece belli bir bölgeye saplanmakla kalmamakta, aynı zamanda da, esas bakımından anlatıcı ve tanımlayıcı bir mahiyet taşımaktadır,»⁹ denilmekteydi. Ayrıca, bu teknik, aslında mukayeseli olmayan ve esas bakımından statik ve monografik sayılan bir teknik olarak vasıflandırıldı.¹⁰ Toplantıdakiler, bundan sonra, «siyasetin incelenmesinde, öz olarak, ilerici sistematik yönelimi yansıtan yeni bir safhaya girilmesini» teklif etmekteydiler. «Bu safha, ampirik yönelimli incelemede merkezî bir rol oynamaya» başlamaktaydı.¹¹

Grubun üyeleri, ileride, öğrencinin «farklı soyutluk ve karmaşıklık derecelerine göre, daha geniş veya daha dar kesimlerin mukayesesine girişmesini» lüzumlu saymaktadır. Böylece, yeni tutum, geleneksel araştırmalarda pek aldırış edilmeyen bir şeye, yani hipotezlerin ortaya konulmasına yolaçacaktı. Bu da, «olguların toplanması ve anlatılarak sıralanmasından önce veya bunlarla birlikte, belli bir metodbilimsel tutuma sahip olmanın lüzumunu daha çok duyurması bakımından» gerekliydi. Artık yapılacak şey, bir «soruşturma şeması veya seçimlik soruşturma şemaları» üzerinde anlaşmaktan ibaretti ve bu sâyede «sistematik olarak o alandaki bellibaşlı meselelere yönelecek ampirik araştırma ve soruşturmanın geliştirilmesi» ümit edilebilirdi. Çünkü, «mukayesenin, siyaseti evrensel şekilde ortaya çıkarılabilecek bir toplumsal görev veya faaliyet olarak gören bir tanımdan hareket etmesi lüzumu üzerinde karar kılınmıştı. Bütün toplumsal sistem içinde siyasetin görevi, topluma, meşrûluk kuvveti ve statüsü taşıyan toplumsal kararlar sunmaktır.» Tabii, başarı ihtimalini sağlama bağlayabilmek için, bazı «ilişkenlik ve menfaat kıstasları»nın bulunması ve açıkça ortaya konması şarttı. Siyasî sistemler hakkında hangi sorunun sorulacağını ve hangi hipotezlerin geliştirileceğini kararlaştırmak için bu kıstaslara ihtiyaç vardı. Öğrenci, tahlil sırasında, «siyasetin genel kalıpları» üzerinde durmalı, «meşrûluk statüsü için iktidar özlemiyle ve siyasî tutum özlemiyle rekabet hâlinde bulunan gruplar arasındaki mücadeleler» şeklinde tanımlanmış siyasî vetireleri de bunların içine sokmalıydı. Daha sonra, mücadelenin sonucu ile nihai devlet kavramı ve «oradaki genel değer sisteminin siyasî yansıması» olan «meşrûluk» gözden geçirilmeliydi.¹²

(9) Mukayeseli Siyasette Araştırma», Sf. 641.

(10) Bakınız : Macridis, op. cit. passim.

(11) Ibid., sf. 3.

(12) Daha fazla teferruat için bakınız : «Mukayeseli Siyasette Araştırma», sf. 643, 648 s.

Northwestern grubunun da üyesi olan Profesör Macridis, kendi eserinde, mukayeseli devlet idaresini şöyle bir sıra takip etmesi gerektiğini belirtiyor :

- «(1) olguların, buluşlara dayanılarak toplanması ve anlatılması, dikkatle kurulmuş ve genel olarak kabul edilmiş sınıflandırma şemalarına dayanarak olguların anlatılması;
- (2) aynılıkların ve farkların bulunup anlatılması;
- (3) siyasî vetireyi ve öbür toplumsal olayları meydana getiren unsurlar arasındaki karşılıklı münasebetlerin, geçici ipotezler şeklinde ortaya konması;
- (4) başlangıçtaki ipozetleri genişletmek ve en sonunda doğrulamak maksadıyla, bu geçici ipotezlerin sıkı ampirik gözlemler yoluyla sonradan doğrulanması; ve nihayet,
- (5) bazı temel tekliflerin yavaş yavaş kabul edilerek birikmesi.¹³

Northwestern toplantısı üyeleri, ayrıca, şu şekilde başka tutumlar da teklif ettiler : (a) siyasetin mukayesesinde, konuların *meseleler* noktasından ele alınması; (b) konunun incelenmesinde *bölgenin* esas alınması ve (c) *sınıflandırma şeması* denilen tarzın geliştirilerek bir yoklama listesi şekline getirilmesi ve böylece öğrencinin verileri daha derli-toplu ve sistemli olarak toplamasına yardım edilmesi. Meseleleri esas alan usûlle ilgili olarak, Northwestern seminerine katılanlar üç tip üzerinde tartıştılar. Biri, dar çerçeveli bir kurum şeklinde ele alındı ve buna muhtemel misâl olarak «parlâmanter sistemlerde fesih hakkı ile kabine istikrarı arasındaki münasebetlerin tahlili» konusu ileri sürüldü. İkinci alanda ise, «azçok genel önem taşıyan meseleleri kapsayacak» bir orta çerçeveli kuramla meşgul olunacaktı. Misâl olarak da, «dünyanın az gelişmiş memleketlerinde hızla sınıflaşmanın siyasî sonuçlarını inceleme» konusu düşünüldü. Nihayet, bir de genel siyasî tutuma yönelmiş kuramlar ve meseleler üzerinde durulabilirdi. Bu kuram ve meseleler, «önemli dâvalara hemen uygulanabilecek çözümler bulunmasını» konu olarak almalı, «bu sebeple de, gelişme halindeki sıkışık durumların ve hükûmet seviyesinde harekete lüzum gösteren ağır ihtiyaçların yarattığı dâvalar üzerinde durmalıydı. Verilen misâllerden bazıları şunlardı : Fransada siyasî istikrarsızlıkla nasıl başa çıkılabilir? veya «totaliter partilere, mesele lâ Komünist Partisine karşı anayasacı rejimlerin tutumu ne olmalıdır?»⁴¹

(13) Macridis, *op. cit.*, sf. 4.

(14) Daha teferruatlı bilgi için, bakınız : «Mukayeseli Siyasette Araştırma», sf. 651 - 652.

Bölgeleri esas alan tutum konusunda, tartışmacılar, üniversite çalışmalarının teşkilâtlandırılışında bu özel kategorinin kötüye kullanıldığını ve coğrafi, tarihî, iktisadî ve kültürel mahiyetteki kavramlarla rastgele birleştirildiğini ifade etmişlerdir. Gerçekten, toplantı üyeleri, «ne coğrafi, ne tarihî, ne iktisadî ve ne de kültürel benzerliklerin, siyasî vasıfları var saymak için peşin delil sayılamıyacağını» belirtmişlerdir. Belirli kıstaslara muhtaç olan siyaset bilimcisi, «bölgeleri tanımlamak için, antropologların kültür kavramını 'belirli vasıflar' veya 'belirli vasıf toplulukları' şeklinde bölerken kullandıklarına benzer terimlerle 'belirli siyasî vasıflara' veya 'belirli vasıf topluluklarına', yahut da 'meselelerin bir araya geliş kalıplarına' başvurmalıydı. Araştırmacı, böylece, «siyasî istikrarsızlık ve devrim», diktatörlük, militarizm gibi meselelerle karşılaşacaktı. Bu bölümler, Lâtin Amerika ve Ortadoğu gibi bölgelerin ele alınmasında yeni bir tutum için pekâlâ birer temel hâline gelebilirdi. Ayrıca, meselâ değer ve fikirlerinin karşılıklı etkileri (kültür), fizik yakınlık, iktisadî münasebetler gibi başka faaliyet kıstasları da bulunabilirdi.¹⁵

Sınıflandırma şeması konusunda, seminer üyeleri, «siyasî meseleleri sıralayacak bir yoklama listesinin bugünkü eserler arasında çok ciddi bir boşluğu dolduracağı» sonucuna vardılar. Bununla birlikte, böyle teferuatlı bir liste, «muazzam bir çalışma» demekti ve bu yüzden «böyle bir teşebbüs toplumsal bilimci grupları arasında işbirliği hâlinde çalışmayı gerektirecekti.» Geniş kategorileri içine alan geçici bir liste hazırlandı; liste, siyasetin zemini (meselâ, bütün siyasî zeminlerdeki coğrafya, iktisat ve toplumbilim meseleleriyle ilgili en önemli çevre unsurlarının sayılması), siyasetin çevresi ve siyasî «seçkinler» (karar alıcılar). Kategoriler arasında şunlar da vardı: Kararlar nasıl alınmaktadır ve kararlara nasıl uyulmaktadır? Siyaset, uygulama alanında nasıl ifade olunmaktadır («siyasî özlem gruplarıyla iktidar özlemi grupları»)? Nihayet, sistemin, istikrar ve ayarlanıp değişebilme bakımından, nasıl işlediği üzerinde de uzunboyulu düşünüldü; böyle bir inceleme, «meşrûluk efsanesiyle resmî ve resmîlik dışı kuvvetler arasındaki münasebetin» araştırılmasını gerektirecekti.¹⁶

Yedi hafta süren toplantının sonuçları hakkındaki rapor, tenkitçi gözle okunmak üzere, aralarında Profesör Carl J. Friedrich ve Profesör Harold D. Laswell'in de bulunduğu bazı uzmanlara gönderildi. Şurası kayda değer ki, tenkitçilerin çoğu, mukayeseli devlet idaresi ve mukayeseli siyaset alanının yeniden iyice gözden geçirilmesi lüzumunu duy-

(15) Fazla teferruat için, bakınız : *ibid.*, sf. 653 - 655.

(16) *Ibid.*, Sf. 652 s.

maktaydılar; bununla birlikte, yine çoğu, seminerdekinden farklı bir tutum üzerinde duruyorlardı. Profesör Friedrich, «meşrûluğu» iktidarın önemli bir vechesi olarak kabul etmekle ve iktidarı meşrû kılmak için başvurulan inandırma yollarının (efsanelerin) siyaset bilimi açısından çok ilgi çekici olduğunu söylemekle birlikte, bu meselelere raporda böyle geniş bir yer ayrılmasının doğru olup olmadığını sormaktaydı. Rapor-daki «aşırı soyutlaştırma ve şekilcilik» hakkında («şekilci tutumlara karşı açıkça cephe alışından» ötürü) bazı endişelerini belirttikten sonra, Friedrich, tarihî gelişmenin ortaya hep yeni meseleler çıkaracağına işaret etmektedir. «Bu meseleler, çoğu zaman, soyut akıcılığın değil, insan toplumundaki gerçek evrimin sonucudur.»¹⁷

Friedrich, daima, «siyaset bilimini, geniş ölçüde, kaynaklarını tarihe ve hukuka dayanmış siyasî kurumların ve usûllerin işleyişiyle ilgili temel sağduyu bilgilerini tenkitçi bir gözle inceleyecek bir bilim» saymıştır ve bu sâyede temel sağduyu bilgilerinin «genel kuralları ve siyaset 'kanunlarını' bulma maksadıyla ortaya konmuş bilimsel hipotezler hâline getirilebileceğini ileri sürmüştür.» Kendisi, tam bilimsel hipotezlerin geliştirilmesine olan ihtiyacı kabul etmekle birlikte, siyaset bilimcilerinin, öbür toplumsal bilimler ve bilim dallarıyla işbirliği ederek, asıl kendi görevleri, yani «devlet vetirelerinin incelenip anlaşılması» üzerinde durmalarında ısrar etmektedir. Tabii, siyaset bilimi, «toplumbilimin daha sisli alanlarına doğru sürüklenmemeye dikkat etmelidir; toplumbilimin bilimsel değerler bakımından amaçları, sukutılmamış bilimsel ve bilgin-sel kesinliklerin sağlam başarılarından çok, birtakım ümitlere ve iddialara yönelmektedir.»

Ayrıca, belki de istemiyerek, daha çok Batılı kavram ve denemelere dayanan devlet terimleriyle düşünmek suretiyle bu seminerin de kendi köşesine kapanıp kalmış olması ihtimaline işaret eden ihtiyatlı ikazlara da rastlanmaktadır. Duke Üniversitesinden Profesör Braibanti, meselâ Çin ve Japon anayasacılık düşüncelerindeki bazı unsurların «Batıdaki hiçbir şeyle faydalı şekilde mukayese edilemeyeceğine» dikkati çekmekteydi. Böylece, «toplumun bütün dokusunu ele almadan Asyayı incelemek muhtemelen hiç fayda sağlamıyacaktır» şeklinde ifade edilebilecek olan bir düşünceye de işaret olunmaktaydı.¹⁸

Profesör Heckscher'in 1957 de yayınlanan *The Study of Comparative Government and Politics* (Mukayeseli Devlet İdaresinin ve Mukayeseli

(17) Ibid., Sf. 658 s.

(18) Ibid., Sf. 667 - 669.

Siyasetin İncelenmesi) adlı kitabı, 1954 Nisanındaki Floransa Yuvarlak Masa Konferansının raporudur. Kitabın önsözünde Profesör William A. Robson'un belirttiğine göre, Profesör Heckscher, yuvarlak masa toplantısında yapılan tebliğlerden ve sonraki tartışmalardan geniş ölçüde faydalanmakla birlikte, bu denemeyi kelimenin her zamanki anlamında bir rapordan çok daha başka birşey saymak gerekir. Robson'a göre, deneme, «mukayeseli devlet idaresi ve mukayeseli siyasetin incelenmesiyle ilgili metodbilimsel meseleleri iyice araştıran ilk monografidir.» Kitap, ayrı ayrı oturumlarda ele alınan tebliğlere dayanmaktadır. Toplantılarda aşağıdaki konular üzerinde durulmuştur :

- (a) Mukayeseli devlet idaresi incelemelerinin mahiyeti, genişliği ve amacı,
- (b) Belli bölgelerin incelenmesi,
- (c) Dış siyasette demokratik denetleme,
- (d) Siyasî partiler,
- (e) Çağdaş devrim hareketleri,
- (f) Parlâmento usûlleri,
- (g) Seçim sistemleri ve seçimler,
- (h) Millîleştirilmiş sanayiler,
- (i) Araştırma metodları ve öğretim metodları.

Profesör Heckscher, toplantının genel raporcusu olarak, bütün katılanların tebliğlerinden istediği gibi faydalanabilecek, ayrıca kendi gözlem ve fikirlerini de ekleyebilecek durumdaydı; zira, Floransa Yuvarlak Masa Toplantısında, «sonuçlar bakımından şekli bir fikir birliğine varılmış veya böyle birşeye teşebbüs edilmiş bile değildir.»¹⁹ Profesör Heckscher, metodbilim konusuna gösterilen ilginin gitgide artmasına işaret ederek, araştırmaların düzeltilmesi ve bilgilerin derinleştirilmesi bakımından «metodbilim tartışmalarının ve incelemelerinin faydalı, hattâ elzem» olduğunu belirtmekle birlikte, metodbilimin mahiyetini yanlış anlamaktan doğabilecek tehlikeleri de şöyle anlatmaktaydı.:

«Fiilî araştırma ve öğretim gereklerine aldırış etmeden, **a priori** tümdengelimsel bir kuram ortaya konamaz. Bizim yapmağa çalıştığımız şey, aslında, şimdiye kadar başarılanlar üzerinde tenkitçi bir gözlemden hareket ederek, usûlleri belirtmekten ibaret. Çeşitli safhalarda, çapraşık birçok kuramsal meseleyle uğraşmayı gerektirmekle birlikte, metodbilim, bütünüyle, pratikliğe çok önem verir ve başlıbaşına bir ilim sayılamaz.»²⁰

(19) Heckscher, op. cit., sf. 14.

(20) Ibid., sf. 16.

(21) Ibid., sf. 20.

Toplumsal bilimlerdeki ve özellikle siyaset bilimindeki yeni eğilim, yani toplumsal bilimlerin «tam doğal bilimlere doğru ipnotizma derecesine varan bir yakınlık gayretine» düştüklerini gösteren eğilim Heckscher'i endişelendiriyor.

«Fizik, matematik, kimya ve mekanik pek üstün şekilde bilimsel sayılıyor ve bütün öbür alanlardaki bilginlerde aşağılık kompleksleri doğuyor. Böylece bu bilginler, ölçülebilir miktarların, mutlak sonuçların ve sebep bağlantılarının özlemine kapılıyorlar.»²¹

Demek ki, bize de, kendi bilimimizin «meselâ fizik gibi ve fizik ölçüsünde 'bilimsel bilim' olmadığını kabul etmek düşüyor. Olsa olsa, bilimselliğin bir zihnî davranış hâline gelmesini ümit edebiliriz. O zaman ödevimiz, sonuçlarımızın güvenilirliği ve özellikle geçerliği konusunda hassas davranmak olacaktır. «Böylece kendi sınırlarımıza katlanmamız gerek. Bununla birlikte, bu sınırlamayı akıldan çıkarmamağa da dikkat etmeliyiz. Belki genel eğilimleri görebiliriz ama, 'siyasî davranış kanunları' nı bulmayı amaç edinemeyiz.» Sınırlarımıza katlandıktan sonra, bilimimizin yalnız anlatıcı oluşunu kabul etmekten çekinmek için hiçbir sebep yok. Nihai gerçeğe yaklaşabilmek bakımından yapmamız gereken şey, anlatma araçlarımızı daima iyileştirmekten ibarettir.²²

Bu şartlar altında, kültür bilimlerinin, olayları önceden kestirmeğe yarayan alanlar hâline gelemeyeceğini bilmemiz gerek. Gerçi bazı miktarların, meselâ halk etkânı anketleri yoluyla ölçülebileceği şüphesizdir ama, bazılarının da hiç ölçülemeyeceği muhakkak. Sağlam ve objektif ipotezlere erişebileceğimizi ümit edip edemeyeceğimiz de son derece şüpheli sayılmalıdır. Unutmamak gerekir ki, meselelerimiz sık sık değiştiği gibi, onlarla birlikte ipotezlerimiz de değişiyor. Nihayet, toplumsal bilimin çeşitli alanları arasındaki münasebet ve bilim dallarını bir araya getiren tutum meselesine gelince, «hernekadar işbirliği gerçekten gerekli ve tecrübe alışverişi pek faydalı ise de», kesin metodbilim farklarının varlığı akıldan çıkarılmamalıdır. Demek ki, ilgili bütün bilimlerden faydalanmak gerekirse, onların vardıkları sonuçları kullanıp metodlarını incelemeliyiz ama, jargonlarını da kopya etmeğe kendimizi mecbur saymamalıyız.»

«Metodbilim prensiplerinin tartışılmasına karşı özellikle Birleşik Devletlerde görülen mutlak özlemi» iyi bilen Heckscher, bu gidişi Amerikada daha önce beliren tutuma bir tepki sayıyor :

(22) Ibid., sf. 20 - 22.

«Belki de, eskiden Atlantığın Batı kıyısında rastlanan aşırı pragmatizm düşkünlüğü yüzünden, bugünkü Amerikan siyaset biliminde temellere inmek için büyük bir istek var - tıpkı, daha önceleri zihnî kuruluşlara düşkün olan Avrupalıların şimdi de ancak somut olgularla uğraşmak istemeleri gibi.²³

Heckscher'e göre, daima mükemmele doğru giden bir metodbilim tutumuna elbette ihtiyaç var. Öte yandan, özellikle soyut alandaki metodbilim bakımından, böyle bir tutum çeşidinin sınırlamalarını da akıldan çıkarmamalıyız.

Profesör Heckscher'in vardığı sonuç şu : Mukayeseli devlet idaresi konusunda, «öğrenci, çözümleri iyice bildiğini sanacak yerde, meseleleri görmelidir.» Ancak zamanla, daha ileri safhalardaki öğrenci, ipotez kurmak için kendi kendisine biraz cesaretlenecektir. Fakat başlangıçta, Profesör Heckscher'e göre :

«... ayrı ayrı memleketleri öğrenmiş olmanın sağlayacağı bilgi temeli olmadan, öğrenciler çeşitli millî kurumları yakından tanımış sayılmazlar; halbuki, kendi kendilerine mukayese yapma imkânını onlara verecek olan bu bilgidir. Mukayese metodunu kullanmağa başlamadan önce, veriler öğrencilere sunulmuş olmalıdır.»

Bu şartlar altında, «doğrudan doğruya mukayese için gerekli bir başlangıç» olarak, memleketleri sırayla ele alan tutuma ihtiyaç var. Tam görevsel bir mukayese ancak daha ileri bir safhada olabilir.

Heckscher, ileri sürülen bu görüşlerin esas bakımından eğitbilimsel olduklarını ve dolayısıyla araştırmadan çok öğretimle ilgili bulduklarını kabul etmekle birlikte, şunu ileri sürüyor :

«Fakat, öğretim araştırmının 'anası' sayılabildiği ölçüde, araştırma amaçları için mukayeseli incelemelerde kullanılacak usûller üzerinde de bu görüşlerin azçok bir etkisi olmak gerekir. Çeşitli memleket ve bölgelerle ilgili hiç olmazsa çok sayıda verinin toplanması, yalnız sonuçlar bakımından değil, ipotez kurma bakımından da lüzumlu bir başlangıç. İpotezsiz veri toplamanın cansıkıcı ve pek yavaş birşey olduğu doğru ama, olguların temeline dayanmadan ipotez kurmanın ancak metafizik bir zihnî kuruluştan ibaret kalacağı da aynı derecede doğru. Mukayeseli devlet idaresi öğretiminin pratik ihtiyaçlarıyla karşılaştığımız zaman bunu daha kuvvetle anlıyoruz ama, yine de öğretim bakımından doğru olan esasın araştırma bakımından da doğru olacağı muhakkaktır.²⁴

(23) Ibid., Sf. 28.

(24) Ibid., Özellikle sf. 63 - 66'ya bakınız.

«Metodbilimsel ipotezciler» ile «memleketleri sırayla ele alan görevciler» arasındaki çekişmeye bir göz attıktan sonra, yabancı devlet idarelerinin incelenmesiyle ilgilenen öğretmen, ne yapması gerektiğini kendi kendine kararlaştırmalı. İnsan çalışmasının bütün alanlarında olduğu gibi, başlangıçta memleketleri ayrı ayrı anlattıktan sonra, mukayeseye sıra gelmesinin gerekeceği şüphesiz. Kimse, - hiç olmazsa, akademik ilgi ve araştırmaların insanlar ve toplumsal bilimler üzerinde toplandığı alanlarda - kolay ve hazır sonuçlara varabileceğimizden ve hele ilerideki benzer durumlar için öngörülerde bulunmamıza imkân verecek çözümlere erişebileceğimizden emin olmamalıdır. Daima öyle durumlar ortaya çıkacaktır ki, bunların önceden kestirilebilmesi tamamiyle imkânsızdır. Yakın çağların altüst edici büyük olaylarından bazılarını, ortaya çıkan iktisadî buhranları ve bunların siyasî sonuçlarını böyle bir kategorilendirmeye sokup benzerlerinin oluşunu önceden kestiremeyiz. Hele, belli kişiliklerin belli çevrelerdeki ve belli şartlar altındaki etkilerini gözden geçireceğimiz zaman, bütün olup bitecekleri önceden kestirmenin imkânsız olduğu muhakkak. Herşeyi içine alan formülü ve çözüm kalıbını bulmak imkânı görülüyor. Belki üzüntüyle, belki de insan için son derece hayırlı birşey olarak karşılanması gereken nokta şu ki, devlet ve siyaset konularında insan davranışını, meselâ şimşegin izah edilışı gibi, açıkça ortaya koyacak bir şema yaratamıyoruz. Kendi öğrencilerimize ve ilerideki öğrenci kuşaklarına yarayacak diye, düşünüş şüpheciliğini yıkıp akademik savastaki kan, ter ve gözyaşı ihtimallerini ortadan kaldıramayız. Yeni bir büyük ve çok lüzumlu kuramın peşinden koşarken, bir çoğumuz pek fazla hevesli davranıp pek fazla cüretle ve sabırsızlıkla hareket ediyoruz. Bu yüzden, öğretmen için, belki de bir tek çıkar yol kalıyor: çoğumuz, zaman zaman, belki de en yavaş yollardan, memleketleri teker teker incelemeğe, meselelerini ve gelişmelerini gözden geçirmeğe, bazı şeylerin neden olduğu ve neden olabileceği üzerinde düşünmeğe devam etmek zorundayız. Belki de ancak o zaman yeni bir tahlile varmamız ve böylece, uzun bir süre içinde, mukayeseyi nihayet daha kolay ve daha faydalı hale getirmemiz mümkündür.